

Laiškas Antanui Venclovai, 1940-12-13, [Vilnius].

Gerbiamasai, / Gavau Tamstos laišką - nuoširdžiai dėkoju.

Gerbiamasai [1],

Gavau Tamstos laišką, — nuoširdžiai dėkoju.

Atrodo, pagaliau susiprasime. Visas skirtumas: Tamsta žiūri politiko akimis, aš — poeto. Ilgainiui man teks atsižiūrėti politinės esmės, o Tamstai — poetinės. Šiaip ar taip, — mūsų tikslai neprasilenkia.

Tai ką, tegu bus taip: ryšiuosi. Tik dar kelios pastabos:

1. Su literatais ir kritikais — nenorėčiau tartis, — jie galės spręsti, kai bus perrašyta mašinėle, kitaip — jie tik nuotaiką gadins, o naudos iš jų man nebus jokios. Daug naudingiau su Tamsta tartis, o ne su kritikais-amatninkais.

2. Dėl teigiamų — neigiamų personažų mes kiek vienas kito gal nesuprantam, gal aš neaiškiai pasisakiau. Patys rusai Č[i]lapajevio filma [2] daugiausia todėl ir džiaugėsi, kad ir prieš asmenyje pirmą kartą sugebėta rasti vertybių, — priešas padarytas žmogumi, su kuriuo verta ir ne gėda kovoti. Skirstymas į griežtas kategorijas geri — blogi — melodramiška ir persenusi dramaturgija, rusuose ji kurį laiką buvo praktikuojama proletkulto metu, — Maskvoje šitos nuotaikos seniai jau atgyventos.

3. Menkas herojus, kovoja su menkysta. Norint sukurti kovojantį herojinį charakterį, reikia ir priešą duoti stipresnį. Kas per vyras, nykštį nugalėjęs!

4. Sekdamas Maskvos teatrų repertuarą ir teorinius straipsnius gaunu išpūdžio, kad socialistinis realizmas tenai — дела давно минувших дней [3] (žurn. „Teatr.“ [4]), — ten grįžtama į romantiką ir faktinai reikalaujama romantikos ir iš savo dramaturgijos, — reikalaujama romantiško heroizmo.

5. Šiuo tarpu renku medžiagą, tariant, fiziškai apčiuopiu būsimus personažus, — komponuoju išvaizdą, judesius, temperamentą, įsitikinimus.

6. Tyzenhauz. [5] — bus pjesėje [6]. Atrodo, tiktai pirmame veiksmė, — atitiks istorinę tikrąybę, — bet jis nebus idealizuotas. Pasirodo, visa medžiaga daug įdomesnė, negu pradžioj maniau, negu Janulaitis [7] piešia.

7. Valstybinėse („karališkose“) ekonomijose Lietuvoje, pasirodo, jau bene šimtas metų nebebuvo baudžiamos, — ją įvedė Tyzenhauzas, apkraudamas dar visokiais mokesčiais, atimdamas šeimoms vaikus... net baletui, kurį organizavo (mokė geri baletmeisteriai prancūzai, dirigentas — italas), — slėgė valstiečius ne tik karaliaus, bet ir savo naudai.

Valstiečiai ir sukilo prieš baudžiavą. Įdomiausia, kad kurstyti pradėjo šlėkta politiniais sumetimais, — gražinti šlėktai senąsias teises, o valstiečiai, pradėję sukilimą, šlėktos interesus pasiuntė velniop, — kovojo tik dėl savo teisių. Dramaturgijai — itin įdomus momentas.

8. Kadangi sukilimas ėjo prieš režimą, kurį simbolino ir personifikavo Tyzenhauz., reikia parodyti ir jį.

Atrodo, pirmas veiksmas vyks Verk[i]uose, pas vyskupą Masalskį [8], bus Tyzenhauzas, bus iš baudžiauninkų pagrobtų mergaičių baletas (na, ir orkestras), — čia prasidės aitari ir temperamentinga užuomazga, — antras veiksmas vyks baudžiaunininko troboje, trečias — ant Žagarės piliakalnio (ketvirtas — dar man neaišku).

9. Tyzenhauz. — nebus menkas (moraliskai, žinia, menkas) valios atžvilgiu žmogus, tik jo veiklos

pagrindas — klaidingas, nepriimtinas, — išnaudotojas, prieš kurį žūtbūt reikia kovoti.

10. Dėl Aleksandravičiaus [9] — aš nesivaržyčiau jį daryti sukilėlių vadu, nors ir bajoras jis buvo (Leninas — taip pat iš bajorų!), tik sceniškai Aleksandravičius man neįdomus. Sukilėlių tarpe žymiausią vaidmenį vaidins moteris — baudžiauninko duktė, kurią Tyzenhauzas buvo pagrobęs, pasiuntęs Paryžiun baleto mokyti, dabar grįžusi į saviškių tarpą. Greta jų bus ir vyrai valstiečiai, o ar figūruos Aleksandravičius — dar nežinau.

11. Iš Janulaičio medžiagos pjesės nepadarysi, duoda jis tik sausus vardus, — reikia fantazijos griebtis.

12. Istoriją falsifikuosiu sąmoningai tik šiais atvejais, — faktinai, ne falsifikuosiu, o nutylėsiu: a) kad Lietuvoje buvo tuomet rusų kariuomenės įgulos ir kad jos padėjo Tyzenhauzui sukilusius valstiečius išterioti, b) kad vyskup. [10] Masalskis dirbo, imdamas iš rusų pinigų, ir kad Tyzenhauzas rėmė rusų politiką ir rusų akciją Lietuvoje.

13. Šiaip medžiaga mane žavi, — dirbsiu su entuziazmu. Iki sausio 1 d. [11] vis dar rinksiu medžiagą, atlikdamas eilinius darbus Universitete. O nuo sausio 1 d. — jau rašysiu.

14. Vis dėlto labai labai prašyčiau, kad pakviestumėt tam pačiam darbui (ta pačia ar kita tema) dar 2—3 dramaturgus. Negalima vienu žmogumi tokiame darbe pasitikėti. O kas bus, jei man nepavyks, — jei susirgsiu ar koks galas pasidarys!

Jei žinosiu, kad šalia manęs dirba dar 2—3 žmonės, jausiuos daug geriau, — daug smagiau man bus dirbti.

15. Daugiau apie sumanymus šiuo tarpu nesinorėtų rašyti, kai planą išpasakoji — visuomet blogiau parašai.

Su pag. [12] Balys Sruoga

Vilnius

1940. XII. 13

KOMENTARAI

[1] Antanas Venclova (1906–1971), rašytojas, kritikas, vertėjas. 1940 m. – švietimo liaudies komisaras.

[2] 1934 m. brolių Georgijaus ir Sergejaus Vasiljevų režisuotas filmas „Čiapajevs“, populiariausias propagandinis sovietų filmas apie Vasilijų Čiapajevą (1887–1919), Rusijos 1917–1922 m. pilietinio karą vadą ir jo bendražygį (padėjėją ir adjutantą Piotrą Isajevą, pramintą Petka, ir Raudonosios armijos sanitarę Aną Stašenko, žinomą pravarde Anka Kulkosvaidininke).

[3] ~ *rus* = praeities dienų dalykai.

[4] ~ *santr* = žurn[alas] „Teatr[as]“.

[5] ~ *santr* = Tyzenhauz[as].

[6] Lietuvių meno dekadai Maskvoje Balys Sruoga rašė istorinę dramą *Apyaušrio dalia*. Drama, pradėta rašyti 1940 m. gruodžio viduryje, baigta 1941 m. kovo mėn. Dramą planuota pastatyti Vilniaus valstybinio teatro scenoje, gegužės mėn. prasidėjo darbai trupėje, jiems vadovavo režisierius Romualdas Juknevičius. Dėl prasidėjusio karo drama, Baliui Sruogai esant gyvam, nebuvo pastatyta. Dramoje rašoma apie 1769 m. Šiaulių srities valstiečių sukilimą. Vaduojantis iš baudžios, nuvertus lenkų valdžią, trumpam atkurta Joniškio respublika. Dramoje veikia didikas, Lietuvos paiždininkis Antanas Tyzenhauzas (1733–1785), pavertęs laisvus valstiečius baudžiauninkais, žiauriai susidorojęs su už laisvę kovojusiais sukilėliais.

[7] Augustinas Janulaitis (1878–1950), teisės ir literatūros istorikas, Vilniaus universiteto profesorius.

- [8] Ignatas Masalskis (1726–1794), Vilniaus vyskupas, Verkių rūmų statytojas.
- [9] Simonas Aleksandravičius (1745–1770), bajoras, mokytojas, vienas iš 1769 m. Šiaulių srities valstiečių sukilimo vadų. Dramoje Apyaušrio dalia tokio veikėjo nėra. Dramoje valstiečius kurstyti pradeda bajoras, Baro konfederatininkas Skačkauskas.
- [10] ~ *santr* =vyskup[as].
- [11] ~ *santr* =d[ienos].
- [12] Su pag[arba].